

KÖZGAZDASÁG A HÁBORU UTÁN

Irta: Varga Jenő

Varga Jenő a Szovjet-Unióban élő neves magyar közgazdász ezt a cikket közvetlenül az európai háboru befejezése után írta, aktualitását azonban — jöllehet a Japán elleni háboru, melynek cikkében nagy jelentőséget tulajdonít, befejezést nyert — még sem veszítette el. Sőt ellenkezőleg: az elmúlt idő és események már eddig is igazolták megállapításai helyességét és így a cikk még nagyobb érdeklődésre tarthat számot.

A háboru befejezése Európában aktuálisná teszi a kérdést, mint fog a kapitalista világ gazdasági élete alakulni a közeljövőben, azaz konkrétan az első ipari ciklus menetének kérdését a háboru befejezése után.*

A helyzet sajátossága jelenleg abban áll, hogy a háboru, jóllehet Európában befejezést nyert, a távolkeleten tovább tart. A háboru folytatása Japán ellen azt jelenti, hogy a hadviselő demokratikus államok — az Egyesült Államok, Anglia és ezek gyarmatai (bizonyos mértékben Franciaországban is) — nem térnek azonnal és teljesen át a háborus gazdálkodásról a békegazdálkodásra. Ezen országokban mindössze csak a háboru céljaira való termelés fog erősen csökkenni. A háborus gazdálkodásról a békegazdálkodásra való átmenet, Japán és Kína kivételével, sajátos módon fokozatosan fog végbemenni. Anélkül, hogy jóslásokba bocsájkoznánk a Japán elleni háboru tantamát illetőleg, megállapíthatjuk, hogy az az idő, ameddig a háboru még el fog tartani, feltétlenül elegendő lesz arra, hogy mély hatást gyakoroljon az európai ipari ciklus menetére a háboru után. E kérdésre egyébként még visszatérünk.

Megkísérelni, meghatározni az ipari ciklus menetét a háboru után annál is inkább nagy merészség volna, mivel számos statisztikai adat hiányában még a pillanatnyi gazdasági helyzetet sem lehet teljes pontossággal felmérni. Mégis, a marxista módszer és az első világháboru utáni helyzet ismerete valamint az Egyesült Államok gazdaságáról, a világháboru utáni helyzet döntő tényezőjéről rendelkezésünkre álló statisztikai adatok lehetővé teszik, hogy a kérdést tudományos analízis tárgyává tegyük és legalább nagy általánosságban, felvázoljuk az ipari ciklus valószínű menetét a háboru után. Magától értetődik, helytelen volna azt hinni, hogy a múlt háboru utáni események ezáltal egyszerűen meg fognak ismétlődni. Sőt lényeges különbség van a jelenlegi és első

*Ipari ciklus alatt a közgazdaságban az ipari fellendülés (konjunktúra) és az ipari válság (krízis) közötti időszakot értjük. A kapitalista világ gazdasági életében az ipari fellendülés és ipari válság szabályszerűen váltakozó jelenségek, melyek az ipari fejlődés menetét ciklusokra osztják. A fellendülés és válság ciklikusan ismétlődnek.

világháborút követő helyzet között. Ezeket a különbségeket később részletesebben is tárgyaljuk.

Kiindulópontként meg kell állapítanunk a tényt, hogy minden világháború megszakítja az ipari ciklus menetét, az ipari termelés meneteiből kizárja a ciklusokat a háború egész tartamára és megteremti a »sajátos természetű magas konjunktúra fázisát.« Ennek oka abban rejlik, hogy a gazdasági élet a háború hatása alatt deformálódik. A kapitalizmusnak ugyanis békeidőben az áru értékesítése, azaz a tőkének az árualakból pénzalakká való átválttatása a legnehezebb problémája. Az értékesítésnek, vagy másként kifejezve, a piacnak ez a problémája a háború alatt nem létezik. A hadseregek szükséglete sokkal nagyobb, mint a termelési kapacitás, mely békeidőben, piac hiányában, nem volt teljesen kihasználva. A mai háborúban az állam korlátlan kapacitású vevőként lép fel a piacon. A háborús gazdálkodásban a vállalkozónak nem azon kell tőnie a fejét, hogy mint adjon túl az árun, hanem azon, hogy a rendelkezésre álló pénztőkét mint változtassa át termelési tőkévé, mint szerezzé meg a termelési tőke elemeit: munkaerőt, nyersanyagot és termelő és szállító eszközöket. A háborúban a kapitalista termelést nem a társadalom vásárló ereje korlátozza, mint békében, hanem ellenkezőleg az elégtelen termelés korlátozza a polgári lakosság termelési és egyéb szükségleteinek kielégítését.

Miennél tovább folyik a háború, annál nagyobb mértékben mulja feljül a társadalom termelő erejét annak vásárló ereje. A teljesen felhasznált termelési tőke értéke, amely nyersanyag, munkagépek, épületek és munkaerő hiányában nem változhat át ismét termelési tőkévé, mint pénztőke ülededik le a bankok folyószámláin. Ugyanez történik az akkumulálásra szánt profittal is. A munkásság, tisztviselők és tiszteltetésének egyrésze, melyet fogyasztási cikkek hiányában nem tudnak teljesen elkölteni, ugyancsak a takarékpénztárba kerül, főként betétek formájában. Mindezen a felfalmozott szükségletű cikkek iránti kereslet lehetőségének óriási felfalmozott összegei a háború végét várják, hogy az állami szabályozás megszüntével, teljes erejükkel az áru piacra vessék magukat.

Az előbbiekből úgy tűnik, mintha a háború befejeztével a rövid ideig tartó átmeneti nehézségek leküzdése után, amelyek a háborús gazdálkodásról a békegazdálkodásra való átmenetből származnak, megvolna minden feltétel annak, hogy az új ipari ciklust az ipari fellendülés fázisa vezesse be. A múltban ez valóban így is történt. A fellendülés periódusa az első világháború után azonban nagyon rövid volt. Alább közöljük az ipari termelés index számait, melyek az első világháború befejezését követő évekre szólnak. A háborús évekre nincsenek közös index számok. (1913:100).

Évek-országok	Egyesült áll.	Anglia	Franciaország	Németország
1919	120,3	—	57	57,8
1920	126,1	100,2	62	55,1
1921	95,9	67,6	55	66,3

Ezek a számok azt mutatják, hogy a fellendülés periódusa az első világháborút követő eg. Németország kivételével, amely erős inflációnak volt helye, csak igen rövid ideig tartott. A termelési index számok havonkénti átszámítása azt mutatja, hogy a termelés a legmagasabb fokot az

Egyesült Államokban	1920 márciusában
Angliában	1920 első negyedében
Franciaországban	1920 novemberében

érték el.

A háború utáni termelés fellendülése tehát a kapitalista világ két döntőfontosságú államában, csak, mintegy 15 hónapig tartott.

Ami a kontinentális Európa országait illeti ezek, a semleges országok kivételével, a háború következtében mind annyira elszegényedtek, (a szó legszorosabb értelmében véve), hogy a bankok és takarékpénztárak számláin elhelyezett készpénzbetétek óriási vásárlóereje nem a termelés fellendüléséhez, hanem inflációhoz vezetett.

Elteltek az árucikkek iránti készpénzfizetési keresletek, a termelés ezekben az országokban (Németország, Franciaország, Lengyelország, Ausztria, Magyarország stb.) csak nagyon nehezen indulhatott fejlődésnek, mivel a termelés fokozásához szükséges anyagi elemek, ugyanint nyersanyag, gépek és szállítási eszközök, (a társadalmi megrázkódtatásról nem is szólva), nem álltak rendelkezésükre. Ezen országok háború utáni gazdasági helyzetét mi annak idején az »elégte en termelés kriticusokként« jellemeztük, szemelölt tartva; hogy a termelés ilyen alacsony nivóját sem a túltermelés, sem pedig a vásárlóképesség hiánya idézték elő, ahogyan ez a »normális« túltermelés idején történni szokott — hanem a termelési eszközök hiánya, az a körülmény, hogy ezek az országok elszegényedtek.

A fenti számok ezenkívül azt is bizonyítják, hogy a háború befejezését követő rövid ipari fellendülés fázisa Európában, az Egyesült Államok kivételével, sehol sem érte el a háború előtti színvonalat. Ezt a színvonalat csak néhány év múlva az 1920—21 évi krízis után érték el. És pedig: Franciaországban 1924-ben, Németországban 1927-ben, míg Angliában csak 1929-ben, azaz közvetlenül az 1929—33-as világvilágkrízis kezdete előtt. Ez azt jelenti, hogy a háború befejezése után a főbb európai országoknak 6—9, illetőleg 11 évre volt szükségük, hogy ipari termelésük elérje a háború előtti színvonalat.

E helyen még alá kell huznunk az árak sajátos alakulását az első világháborúban és az azt követő években, mivel az árak színvonalának kérdése a háború után külkereskedelmünk várható jelentős megnövekedésével kapcsolatban elég nagy gyakorlati érdeklődést keltenek a Szovjetunióban. A szilárd valutájú országokban — az Egyesült Államokban és Angliában — a nagybani árak az első világháborúban a háború előtti árak kétszeresére emelkedtek, míg később a világháború befejezése után a rövid fellendülés folyamán az árak emelkedése aránylag nem volt nagy.

A nagykereskedelmi árak indexszámai:

Országok-évek	1913	1918	1919	1920	1921
Egy. Áll. [1910-1914-100]	102	191	202	226	143
Anglia „Index Ekonomist“	100	225	235	293	144,3

Az árak a legmagasabb színvonalat az Egyesült Államokban tehát 1920 januárjában, Angliában pedig 1920 márciusában érték el.

Még fontosab azonban a következő: az 1920—21-es krízis idején az árak jóllehet erősen estek s jóllehet a munkaerő termelékenysége növekedett és ezzel arányosan az egyenlő minőségű áruk értéke (azaz a bennük megtestesült munkaidő is csökkent, nem érték el az 1913-as színvonalat. Az áraknak az 1913-as színvonal alá kellett volna csökkeniök, azonban a monopólizmus ereje folytán, valamint annak következtében, hogy a termelési költségek egész sor tényezője (adók, bérlet, szállítási költségek, stb.) szilárdan a háborús idők magas színvonalán maradtak, az árak is a háború előtti színvonal fölött rögzítődtek. Csak az 1929—33-évi krízis hozta az árakat arányba a csökkent értékkel, azaz csökkentette az árakat annyira, hogy az 1913-as színvonal alá süllyedtek. Az 1920—21-es krízis mesterségesen magas színvonalon tartott árai kétségkívül elősegítették az 1929—33-as krízis elmélyedését és kiéleződését.

Ha összehasonlítjuk a második világháborúnak a kapitalista világra gyakorolt gazdasági hatását az első világháború hatásával, úgy szemmel látható, hogy a jelenlegi háború befejeztével a kapitalista világ gazdasági élete sokkal mélyebb átalakulást fog mutatni, mint 1918-ban.

Az 1914—18-as háború csak formálisan volt világháború, mivel a világ legtöbb országa csak formálisan vett részt benne, a valóságban tulajdonképpen európai háború volt. A hadműveletek Európán kívül egész kisméretűek voltak. Gazdasági szempontból nézve az Egyesült Államok, a délamerikai országok, Japán és Kína az elmúlt háborúban a valóságban semleges országok voltak. Az Egyesült Államok felszereltek ugyan egy hadsereget, melynek azonban a hadműveletekben csak igen csekély aktív része volt, embervesztései pedig minimálisak voltak. A második világháború ezzel szemben már egy valóságos világháború, mivel a világ lakosságának óriási tömege vett benne aktíven részt. Ezuttal a hadseregek létszáma is sokkal nagyobb volt, mint a múlt háborúban. A hadműveletek négy kontinensen folytak. A hadikiadások ma nemcsak pénzértékben, hanem a reális értékekben is, összehasonlíthatatlanul nagyobbak, mivel a felszerelés és fegyverek ma sokkal hatalmasabbak és bonyolultabbak, mint egykor voltak (hárci kocsik, páncél kocsik, motorizált hadseregek, légi flotta, mindez a múlt háborúban csak újdonság volt, ma pedig óriási tömegekben használják azokat.) És ami még fontosabb: az első világháború idején a háború által tönkretett és elpusztított területek (Oroszor-

ország kivételével) a szó szoros értelmében Északkelet-Franciaországra szorítottak, ma a háborús pusztítás kiterjed egész Európára és a többi kontinensekre is. A kapitalista világ e háború végén, egészben véve, sokkal szegényebb lesz, mint volt 1918-ban.

Ugyanekkor a gazdasági helyzetet illetőleg a különbség azon országok között, melyek területé nem volt hadszíntér, elsősorban az Egyesült Államok, az angol dominiumok, bizonyos mértékben Anglia, a Délel-Amerikai államok és az európai semleges államok, valamint az európai kontinens azon kapitalista országai között, amelyeket Németország megtámadott és amelyek teljesen elszegényedve, elpusztítva és alapjaikban megrázkódtatva gazdasági életük mélypontjára süllyedtek — ma sokkal élesebb, mint az első világháború után volt. Míg az Egyesült Államok (ugyanúgy Kanada, a Dél-Amerikai Szövetség stb.) egy jobb és nagyobb teljesítőképességű termelő apparátussal kerültek ki a háborúból, addig a kontinentális Európa országaiban, melyek hadművelleti területek voltak, a termelési eszközök teljesen elhasználódtak vagy megsemmisültek, a városok és a közlekedési eszközök nagyrésze pedig romokban hever. A háború után ilyen formán az országok első csoportjában valószínűleg hamarosan »tul-termelés« lép fel, míg az elpusztított országokban, ahogy ez a múlt háború után is történt, az »elégtelen termelés krízise« üti fel a fejét, azzal a különbséggel, hogy ez utóbbiak területe, sokkal nagyobb lesz, mint az első világháború után volt. Az »elégtelen termelés krízise« a Szovjetunióval határos kelet-európai országokban, a Szovjetunióval való szorosabb gazdasági összeköttetés következtében, nem lesz olyan éles.

Anglia e tekintetben, mintegy középhelyet foglal el. Anglia nem volt hadszíntér, de viszont nem kis anyagi károkat szenvedett a légitámadások során. Anglia a háború alatt elköltötte vagy elvesztette külföldön elhelyezett tőkének nagy részét és a háborúból szemben a dominiumokkal és gyarmataival, nagy adósságokkal fog kikerülni. Az angol közgazdászok meglehetősen egybehangzó véleménye szerint Angliának mintegy 50%-al többet kell exportálnia, mint háború előtt, ha a háború előtti életszínvonal helyreállításához szükséges élelmiszer és nyersanyag szükséglete behozatalát biztosítani akarja. Angliának rendkívül rugalmas gazdasági politikát kell folytatnia, ha biztosítani akarja nyersanyag és élelmiszer szükségleteinek behozatalát.

Az Egyesült Államok meglévő, tökéletesített és megnagyobbodott termelő apparátusa valamint a legkevesebb 50 millió dollárra becsült »elhalasztott« kereslet a háború után, mint ahogy az 1918 után is történt, minden bizonnyal egy rövid lejáratú konjunktúrát fog előidézni. Kereslet első sorban a nem elsőrendű szükségleti cikkek, úgymint autó, hűtőszekrények, háztartási villanykészülékek és elszínelés, bútor, lakás, stb., azaz azon árucikkek iránt fog mutatkozni, melyek előállítását a háború alatt teljesen leállították, vagy pedig erősen korlátozták. Az elsőrendű szükségleti cikkek, u. m. élelmiszer, ruha, lábbeli iránt a kereslet nem lesz sokkal

nagyobb a normálisnál, mivel a fogyasztás a háboru alatt csak jelentéktelen mértékben csökkent.

A termelő eszközök iránti kereset ezzel szemben, tekintve, hogy az Egyesült Államok termelő aparátusa a háboru alatt jelentősen megerősödött, bizonyára kisebb lesz, mint a háboru előtt. Egy nyilvánosságra hozott, bizonyára felnagyított becslés szerint, az Egyesült Államok rendelkezésére álló munkagépek ma körülbelül 10 békeév szükségletét fedezik. Az ujjonnan létesített termelő apparátusnak nagyrésze az állam kezén van.

Az Egyesült Államok kormánya mintegy 16 milliárd dollárt fektetett a hadiiparba. Roosevelt 1944 év szeptember 26-án mondott rádióbeszédében kijelentette, hogy az állami üzemeket a háboru után magán cégeknek kell átadni. A részünkről kételkedünk abban, hogy ez utóbbiak hajlandók volnának átvenni azokat. A részükre sokkal előnyösebb volna, ha a feleslegessé vált termelő erőket az állam konzerválná.

Az amerikai kitermelőipar legtöbb ága a háboru végén ugyancsak főlös termelő erővel fog rendelkezni. A vaskohók kapacitása a háboru alatt sokmillió tonnával gyarapodott. Az alumínium gyárak egész sorát, mivel termelésükre már nem volt szükség, még 1944-ben üzemben kívül helyezték. A műgumigyárak kapacitása fedezni tudja Amerika teljes béke-szükségletét.

Az ipari ciklus helyes megítélése céljából figyelembe kell vennünk a munkaerő termelékenységének növekedését a háboru alatt, mint ipari termelésben elért a technikai tökéletesítések eredményét. Az ipar, megsza-badulva a piackeresés gondjaitól s a háboru szükségletek kielégítésének követelményeitől üzve, számos újítást vezetett be a termelésbe. Ezek egy része már előbb is ismeretes volt s csak a piacon jelentkező nehézségek miatt nem nyertek gyakorlati alkalmazást. A munkaerő termelékenységének növekedését a háboru alatt az Egyesült Államokban a békeévek évi 2%-val szemben, évi 4%-ra becsülik. A munkaerő termelékenységének növekedése rendkívüli befolyással van az ipari ciklus alakulására a háboru után.

Az amerikai mezőgazdaság, annak ellenére, hogy rendkívül sok buzát használtak fel, állati takarmány és szeszfőzés céljaira, átmenetileg még mindig nagy buzatartalékokkal rendelkezik. Az Egyesült Államok mezőgazdasági termelése — a gyapot és cukor kivételével — erősen fellümulja az 1935—39 évek termelését.

Mind ebből azt látjuk, hogy a háboru vége és a háboru céljaira dolgozó iparnak a békebeli cikkek termelésére való átmenete az amerikai gazdasági élet számos ágában, jóllehet a nem elsőrendű szükségletekben és lakásokban mutatkozó »elhalasztott« kereslet ellentétes hatást fog kiváltani — túltermeléssel fenyeget. Az »elhalasztott« kereslet jótékony hatását erősen ellensúlyozza a munkanélküliség, melynek fenyegető kezdete a háboru alatti átlag-munkaórák termelésének növekedésében és a katonai szolgálatról visszatérő munkások, a munkapiacra való vissza-

térésében. Ez a tömeges munkanélküliség a munkásosztály folyó jövedelmének azaz a szükségletek kielégítése lehetőségének csökkenését is maga után vonja.

Bizonyos tényezők, tehát az irányba hatnak, hogy az európai háború befejezése után feltételezhető konjunkturát az Egyesült Államokban meg rövidítsék, míg más komoly tényezők éppen ellenkezőleg a konjunkturát meghosszabbítani látszanak. E tényezők közül rámutatunk néhány fontosabbra.

A hadműveletek a jelen háborúban nem egyidejűleg fejeződnek be, mint 1918-ban. A háború, miután Európában befejezést nyert, Japánnal tovább tart. Amerikai vélemények szerint e háború folytatásához elegendő ha az amerikai hadiipar 50%-al dolgozik. Következésképpen az ipar jelentős része az átmeneti periódusban továbbra is a hadsereg részére fog dolgozni, míg az ipar másik része a folyó szükségleteket, az »elhalasztott« szükségleteket és részben a termelő eszközökben jelentkező szükségleteket fogja fedezni. Ez a körülmény megkönnyíti a békegazdálkodásra való átmenetet. Az elmondottak Angliára is érvényesek.

Ami az árakat illetőleg e háborúra jellemző, hogy azok emelkedése a hadviselő országokban nem volt olyan jelentős, mint az első világháborúban. Ennek két oka van.

Először a vezető kapitalista államok termelő apparátusa közvetlen a háború előtt kihasználatlanul hevert, melyeknek bekapcsolása a termelésbe a termelés fokozását jelentette, ez viszont enyhítőleg hatott az áremelkedés tendenciájára. Másodszor: az államhatalom ebben a háborúban előbb szabályozta az árakat, mint a múlt háborúban és sokkal módszeresebben hajította azt végre.

Nagykereskedelmi árak (1929 első fele = 100)

	1940	1941	1942	1943
Egyesült Államok	103	114	123	135
Anglia	140	157	164	167
Németország	103	105	108	109

A Németországra vonatkozó indexszámok az állam részéről rögzített szilárd árakat fejezik ki, a fekete-piac árai, természetesen sokszorosán felülmúlták azokat. Angliában az árak emelkedését részben állami intervencióval fékeztek. A hadviselő országokban alkalmazott állami intervenció jelentősége abból is kitűnik, hogy az árak emelkedése a semleges országokban nagyobb, mint a hadviselő országokban. Íme a semleges országok 1943 évi indexszámai (1939 első fele = 100)

Svédország	Svájc	Törökország	Spanyolország	Portugália
170	206	578	157	220

A tényből, hogy az árak az Egyesült Államokban nem emelkedtek olyan rohamosan, azt a következtetést lehetne levonni, hogy az árak, mint az első világháború után, ezuttal is erősen emelkedni fognak. Véle-

ményünk szerint ez nem fog bekövetkezni. A gazdasági élet fokozatos átalakulása, az árak hatósági ellenőrzése és szabályozása az átmeneti időszakban, valamint az Egyesült Államok mezőgazdaságában, kitermelő és jelentős mértékben feldolgozó iparában is tultengő, termelőerők, a szilárd valutájú országokban meg fogják akadályozni az általános áremelkedést vagy legalább is ellensúlyozni fogják azt. Az egyes cikkek árának alakulása természetesen különböző és az ingadozások viszonylag elég nagyok. Az angolszász országokban bőségesen lesznek cikkek, melyeknek termelését a háború alatt fokozták (mint pl. alumínium, magnezit, gumi, munkagépek) úgy hogy árak csökkenő tendenciát fognak mutatni. Más cikkek iránt viszont nagy lesz a kereslet (építőanyag, építőipari gépek, az Egyesült Államokban autók, hűtökészülékek stb.) és így feltételezhető, az árak alakulása ideiglenesen emelkedő tendenciát fog mutatni. Mindent összevéve, olyan méretű áremelkedést, mint amilyen az első világháború után volt, számunkra teljesen lezártnak látszik. Ehelyen hangsúlyoznunk kell, hogy — jóllehet az Egyesült Államokban az árak az 1939-es árakkal szemben nem mutatnak erős emelkedést — az árucikkek árai (ugyanugy, mint az első világháború idején) általánosságban véve értékük felett vannak, holott — tekintetbe véve, hogy a munka produktivitásának növekedése folytán egy-egy árucikkben ma kevesebb társadalmi munkaidő tesztül meg, mint a háború előtt — az áraknak, aranyban vagy szilárd amerikai valutában kifejezve, ma a háború előtti színvonal alatt kellene lenniök. Az Egyesült Államok háború utáni konjunktúrájában tehát nem valószínű a jelentékenyebb áremelkedés, míg a krízis fázisában, mely a konjunktúrát követni fogja, lényeges áresés várható. Feltételezhető, hogy azokban az országokban, melyek valutája szilárd marad a dollárral szemben (az angol dominiumok, Anglia) az árak hasonlóképp alakulnak.

Egész másként alakul az ipari ciklus a háború után a kontinentális Európa országaiban. Itt belátható időn belül szó sem lehet olyan háború utáni konjunktúráról, melynek következtében a termelés a háború előtti nivóra emelkedne. Lesz »készpénz«-kereslet, de nem lesznek termelési lehetőségek a szükségletek kielégítésére. Ezekben az országokban, ugyanugy mint az első világháború után, ekerülhetetlen az »elégtelen termelés«-krízise. A termelő és szállító eszközök hiánya rendkívül megnövekedett mértékben az ipari termelés megszervezésének lehetőségét. Az infláció veszedelme rendkívül nagy lesz. Egy nagyobb mérvű inflációt csak úgy lehet elkerülni, vagy legalább is csökkenteni a kontinentális Európában, ha a háború utáni évek során sikerül fenntartani az állami ellenőrzést és szabályozást, illetőleg a termelést, fogyasztást és árakat.

Hogy az »elégtelen termelés krízisével« kapcsolatban fellépő infláció milyen méretet fog ölteni, mennyi ideig fog tartani és milyen mértékben fog összefüggni a nyílt inflációval, ez sokban attól fog függeni, hogy milyen gyorsan és milyen mértékben lesznek hajlandók a háborúból gazdaságilag érintetlenül vagy esetleg megerősödvé kikerült országok — az Egyesült Államok, Kanada, esetleg Anglia is — a termelő eszközöknek

hitelben való szállításával segítséget nyújtani Európa ujjaépítésére. Franciaország részére az Egyesült Államok már folyósítottak 2,5 milliárd dollár hitelt, mely összegért vasuti mozdonyokat, kocsikat, nyersanyagot és élelmiszert fog kapni. Kelet-Európa országai, elsősorban a Szovjet-Uniótól fognak segílyt kapni.

A segítségnyújtás célját kellene szolgálnia a tervbe vett Nemzetközi valutatartalék tőkének és a Nemzetközi Ujjáépítési Banknak.

A nemzetközi valutatartaléktőke hivatva volna megakadályozni, vagy legalább is bizonyos határok közt tartani az inflációt oly módon, hogy az arra szoruló államok rendelkezésére bocsájta a fizetési mérleg passzív szaldójának fedezésére szolgáló valutamennyiséget. Ezen segítség nélkül a szóbanforgó országok valutáját a külföldi hitelek rendezése alkalmával arany vagy dollár viszonylatban, az elértéktelenedés veszedelme fenyegetné. Jóllehet a nemzetközi valutatartaléktőke céljaira a tervezet szerint elég nagy összeget irányítottak elő (8,8 milliárd dollárt) a kölcsönösszegek, melyeket a kontinentális Európa országai részére előírányoztak — Franciaországnak 450 millió dollárt, Hollandiának 275 milliót, Belgiumnak 225 milliót, — s mely összegeket nem is használhatják fel egyszerre, hanem négy év alatt részletekben — csak bajosan tudják majd megvédeni őket a fenyegető inflációtól. Az infláció megakadályozásának ugyanis nem a fizetési mérleg a döntő tényezője, hanem az ország gazdasági helyzete. A nemzetközi valuta tartaléktőke szabályzata minden ország részére biztosítja a jogot, hogy valutáját minden előzetes megállapodás nélkül 10%-al leszállíthassa — és a Valutatartaléktőke igazgatóságával való megállapodás alapján további 10%-al.

Az Ujjáépítési Bank alaptőkéje a tervezet szerint körülbelül ugyanakkora lesz, mint a valutatartaléktőke, főfeladata pedig a magánbankok által kibocsájtott hosszú lejáratú kölcsönökért való kezesség. A jelenlegi történelmi helyzetben az európai országoknak csak az amerikai és kanadai bankok és konszernek tudnak kölcsönt nyújtani, mivel csak az Egyesült Államok és Kanada rendelkeznek annyi termelő eszközzel, nyersanyaggal, géppel, felszereléssel stb, ami meghaladja szükségleteiket. Ami Angliát illeti, jóllehet megválnának a lehetőségei, hogy a kivitel számára termelő eszközöket állítson elő, fizetési mérlegének kedvezőtlen állapota nem engedi meg hogy jelentősebb hosszulejratú hiteket nyújtson. Lord Keimpe-nek a dumbarton-oaki konferencián tett kijelentése szerint Angliának külföldi adósságai 1944 végén (nem számítva a kölcsön és bérleti szerződésből származó adósságokat) 3 milliárd fontsterling, azaz körülbelül ugyanannyit tett ki mint Angliának a háború előtti külföldi tőkebefektetése. A fentiek szerint tehát az ujjáépítés tempója, az »elégtelen termelés krízisének« átvészélése, és az infláció megakadályozása illetőleg korlátozása — első sorban az Európába irányuló amerikai tőke exporttól fog függeni.

Az Egyesült Államok hatalmas tartalékai nem csak hogy lehetővé teszik számára a nagyobb mérvű tőkekivitelt Európába, hanem a túltermeés

valamint tömeges munkanélküliség veszedelmének elkerülése céljából még kívánatosabb is teszi.

A hatalmas méretű tőke export felveti a transzformálás problémáját, azaz, hogy milyen anyagi formában fizessék az Egyesült Államoknak az exportált tőke jövedelmét, kamatait, valamint az esedékes törlesztési összegeket. Ez a kérdés már az első világháboru után nagy vitáknak adott helyet az Egyesült Államokban. Jellegzetes például, hogy a National City Bank 1920—21 évi havi jelentéseiben nem egyszer állást foglalt az ellen, hogy az európai kormányok fizessék hadiadósságaikat az Egyesült Államoknak.

»A jelen helyzetben — irták 1921 novemberében — sokkal nagyobb érdekünk, hogy Európa megvásárolhassa termékeinket mint sem hogy régi adósságait fizesse. A helyzet még mindig változatlan. Ugy a magunk, mint Európa szempontjából sokkal fontosabb, hogy Európa fizetőképessége a számára szükséges és a részünkre felesleges árucikkek felvásárlására, mintsem a kormányunknak járó adósságok fizetésére legyen kihasználva. A magas deviza árfolyamok, melyek majdnem egész Európában uralkodóvá váltak New Yorkban nehéz akadályt jelentenek kivitelünknek. Ha most konkurálva az üzleti világgal még az adós-országok kormányai is vevőként lépnek fel a deviza piacon, akkor ezek árfolyamai még magasabbra szöknek, ilyenkor, amikor az amerikai üzleti köröknek az a legfőbb gondjuk, hogy az európai országokat megfelelő hitelek biztosításával vásárlóképessé tegyék piacainkon. — igen különös politika volna azt követelni európai adósainktól, hogy fizetőképességüket az amerikai államkincstárnak járó adósságaik törlesztésére használják fel.«

A nyersanyagban való fizetési lehetősége a háboru következtében igen összezsugorodott. Néhány fontosabb nyersanyagnak behozatala a háboru után többé-kevésbé esik. Vonatkozik ez többek közt a következő árukra:

Az Egyesült Államok behozatala 1937-ben (millió dollárban)

Gumí	Növényi zsírok és olajok	Nyersselyem
248	112	107

E három nyersanyag importja, jóllehet az amerikai import egyhatod részét tette ki, a szintetikus gummigyártás fejlődése, a soja feldolgozásának rohamos növekedése és a műselyem minőségének megjavítása következtében a háboru után egész minimálisra csökken. A háboru után új áruk behozatalára kellene áttérni. Nyilvánvaló hogy az Egyesült Államok régi vámpolitikája nem felel meg az Egyesült Államok új világpiacon való helyzetének. Rooseveltnél meg is említették ezt a háboru alatt.

Mindent összevéve azt állíthatjuk, hogy miután a háboru Európában befejeződött, azon országok melyeknek termelőgépezete érintetlen maradt vagy még meg is erősödött 2—4 éven át konjunkturális viszonyokat fognak megélni. Ez a fázis a termelési krízishez fog vezetni, amely minden bizonnyal tovább fog tartani mint az 1920—21. krízis. A túltermelési krízis ismét rossz kihatással lesz a kontinentális Európa országainak helyzetére, melyek ekkor — jóllehet termelésüket a háboru utáni legalacsonyabb

szinvonallal szemben megjavították — még mindig az elégtelen termelési krízis és az infláció veszedelme elleni fognak harcolni.

A háboru utáni krízis lezajlása és az európai valuták legalábbis részbeni stabilizációja után megkezdődik az új teljes ipari ciklus. Ez a ciklus azonban nem az 1921-29 évek ciklusaihoz lesz hasonló melyet — különösen az Egyesült Államokban és Németországban — viszonylagosan erős fellendülés jellemezett, hanem inkább az 1929-37 évek ciklusához melyet a »sajátos természetű depresszió« jellemezett, mely nem vezetett a teljes üzleti felélénküléshez. Azok a tényezők amelyek annak idején megakadályozták a teljes fellendülés bekövetkezését: a tőke határtalanul kapzsi terjeszkedési vágya és a társadalom szűk korlátok közé szorított vásárlóképessége közötti éles ellentét és az ezen ellentéttel kihívott krónikus szűneteltetésre illetőleg elégtelen kihasználása a termelőeszközöknek és a krónikus munkanélküliség — melyek nagyobb erővel fognak fellépni a háboru utáni évek első »normális« ciklusa elalmával.

Hargulyczmunka kell azonban, hogy a Szovjet Unió, melynek gazdasági rendszere kizárja a túltermelés krízisének lehetőségét, stabilizáló tényezőként fog hatni a kelet-európai országok gazdaságára. Ha az Egyesült Államok és Anglia túltermelési krízise hatással is lesz a kapitalista világ összes országainak gazdaságára úgy a tény, hogy a Szovjet Unióban krízisnek helye nincs — kedvezően fog kihatni mindazon országokra, melyek gazdaságilag szoros összeköttetésben lesznek a Szovjet Unióval.

FIGYELŐ

A KÉPZŐMŰVÉSZET IDŐSZERŰ KÉRDÉSEIRŐL

A megvert fasiszták rombolva és gyújtogatva vonultak ki országunkból. Talán önmaguk vigasztalására, vagy megmaradt erők egyetlen lehetséges alkalmazásaként pusztítottak el még az utolsó percben is mindent, ami utjukba került. Elcsendesült a harci zaj és amikor eloszlott a robbanások és az égő parasztkunyhók füstje, elénk tárult az első béke nap világosságánál az a megrendítő tájkép, amelyet országunk feldúlt, felperzselt és letarolt vidékei alkotnak. Sokat szenvedett emberek százazrei találtak üszkös romokat, véres köveket egykori falvaik városaik helyén. Az ország népei, az új államhatalom az újjáépítés feladataival találta magát szemben. Hatalmas

erőkifejtést, harcot jelent ez az éhínség, hajléktalanság, a ragályok fenyegető veszedelme ellen.

Ez a fenti leírás bármennyire is ismert már és fölöslegesnek tűnik azért áll itt, mert ezuttal a véres bölcsők, elhamvadt háztetők és felrobbantott hidak nem csupán egy kárjelentés adatai, hanem meghatározói a képzőművészet mai szellemének, formájának és tartalmának.

Milyen tehát ma a képzőművészet szelleme?

A művészek, amennyiben valóban azok a közelmúlt vihar hatása alatt állanak. Egyesek a vér és a könny, a pusztulás és az erőszak jeleneteinek visszahatásával kísérik meg kifejezni